

GUATEMALA: DE LES BALES A LES COMPETÈNCIES

Per Carlos Aldana Mendoza, ³⁴

¿Es pot negar que els sistemes educatius estan al servei del neoliberalisme globalitzat? De cap manera. Encara que sociològicament ja s'ha estudiat i s'ha insistit en el control que els poders econòmics i polítics exerceixen sobre l'educació, també cal considerar que es parla poc de les resistències. És que l'evidència ens parla que a les aules escolars s'apren a servir, a respectar religiosament, a reconstruir i realimentar la visió econòmica que nega la dignitat de pobles sencers.

En algun moment de la nostra història, els i les mestres van alçar la veu i es van organitzar per a reivindicar una manera diferent de viure, sentir i assumir l'educació. En l'obscura història del conflicte armat intern a Guatemala, entre 1960 i 1996, els docents compromesos amb la vida van ser executats extrajudicialment. Molts continuen formant part de la llista de desapareguts. Ser mestre en aquest temps fou estar en una línia de foc. Avui ho segueix sent per a aquells que fan la seva tasca, amb amor i dedicació, en àrees violentes i difícils.

La repressió més dura contra el professorat es va convertir en altres maneres de reprimir-lo i d'intentar-lo controlar i dominar. La signatura dels acords de pau va fer callar els fusells. Les violacions de drets humans en la seva expressió més sagnant van començar a disminuir en xifres. Malgrat tot, els drets humans continuen sense ser una senya d'identitat de la nostra societat.

La configuració d'un món globalitzat (amb les seves coses bones i dolentes) no podia descuidar el domini de la configuració d'estructures mentals i actitudinals de les joves generacions. Per això, de la descarada forma de control i repressió als docents crítics es va passar a una fase històrica més "pacífica" que sempre contribuís a fites estratègiques per als poders: destruc-

ció del pensament crític, desinterès i abandonament de qualsevol esforç educador per a comprendre la realitat estructural, apolització i despolització de la figura docent, destrucció de l'organització reivindicativa de caràcter social (sense tocar la reivindicació sectorial que no suposa un dany a les estructures). A això cal afegir-hi l'afebliment del sentit organitzatiu i polític dels estudiants d'educació secundària i superior.

Podem esmentar que són dos els grans perills que el sistema escolar pot representar per als poders instal·lats en el món: alimentar l'organització estudiantil i docent que reivindicui una altra realitat, i convertir l'educació en un exercici de pensament crític i profund.

A Guatemala, l'any 2012 el Govern democràticament electe, però indubtablement de naturalesa militarista (dos governants del qual, juntament amb molts funcionaris, són a la presó avui dia), no només va destruir les escoles normals. També va pegar fort en un element que s'ha reivindicat poc: la destrucció de l'organització estudiantil de nivell mitjà. No només per l'ús d'efectius policials, no només per les amenaces i el descrèdit, no només per les ruptures entre docents, no només per l'abandonament de famílies i institucions cap als estudiants. També perquè una normativa (015-2013) va convertir en delictiva qualsevol acció estudiantil de caràcter reivindicatiu.

Criminalitzar estudiants de secundària ha estat una estratègia que, fins a dia d'avui, afavoreix l'apolització de l'organització estudiantil, a més que es va perdre la història dels estudiant normalistes que significava una forma diferent de viure el món educatiu. Afebleix la possibilitat d'una autèntica formació política i ciutadana, impedeix fer de l'escola mitjana una escola política des de l'experiència real i concreta.

Art Guatemalenc.

S'ha de sumar a l'anterior el fet que el sindicalisme del sector educatiu no només ha anat perdent la credibilitat de temps enrere. Els intents per crear una altra cultura organitzativa han sigut poc valorats per la societat i molt obstaculitzats per part del poder polític. Reivindicar els drets d'un sector sense reivindicar una vida plena per a tota la societat, fa de l'educació una illa en què no conflueixen les grans demandes de pobles sencers.

L'escenari es completa amb l'altre perill. La repressió de l'educació –quan és assumida com a alliberament i quan els mestres en són els actors – necessita també de l'aportació de l'acadèmia, del tecnicisme, de la burocràcia complaent, de la manca de crítica profunda del professorat en general.

No sembla tan necessari amenaçar, reprimir, silenciar o fer desaparèixer docents en un temps en què la pedagogia tecnòcrata i neoliberal s'ha incrustat en els sistemes escolars. Mentre es descarti i es destrueixi el pensament crític sobre la realitat estructural, inclosa l'educació, o mentre es demonitzi l'organització estudiantil i de tota altra casta, mentre es faci adormir tota reivindicació de canvi a través d'eleccions cada quatre anys, per a què reprimir docents?

El discurs pedagògic dominant porta les comunitats educatives a abandonar tota lluita política, en nom de la necessitat d'aprendre capacitats i competències que, segons els diuen, els ajudarà a ser part del món actual perquè els assegurarà "apujar-se al vaixell de la globalització". Això s'ha amarat, s'ha interioritzat, s'ha fet pràctica i cultura en els sistemes escolars.

De les bales s'ha passat a les "competències", com a discurs que oculta el control, la dominació i la manera de concebre el món educatiu.

En el cas de Guatemala, ha estat esperançador que en l'organització estudiantil del nivell superior joves sensibles i compromesos amb el canvi social assolissin posicions de lideratge. El seu punt de partida ha estat creure que també és necessària una altra forma d'organització estudiantil, distinta de les que fins ara han servit les estructures de poder. En les lluites ciutadanes del 2015 van aparèixer expressions estudiantils universitàries en la lluita contra la corrupció que també van il·luminar l'escenari. Aquest esforç no sembla que s'hagi sostingut, però agregat o connectat, de manera estratègica, a moviments i esforços diversos de la societat civil, pot estar significat una nova cultura política per al nostre país.

També constitueixen una part de l'esperança molts docents que fan la seva tasca compromesa, que s'apropen entre ells, que somnien en crear comunitats i organitzacions d'educadores i educadors que facin de l'educació un projecte veritable de dignitat.

Els poders transnacionals i locals, els nous i els de sempre, no podran cantar victòria ni sentir-se amos dels pensaments i visions de cada persona, mentre una petita llum aparegui en el pensament d'educadores i educadors. Mentre l'educació sigui una pràctica de vida plena, quotidiana, profunda i crítica, la repressió seguirà present. Però també la possibilitat de canviar. Un altre món sempre apareix a l'horitzó quan sentim, des de dins, que l'educació és alliberament. Eduquem per a alliberar-nos, però també ens alliberem per a educar.

³⁴Carlos Aldana Mendoza és membre del Centro de Investigación para la Prevención de Centro América, CIPREVICIA